

Нестор КОЗІЙ

ЖЕРТВИ ПОЛЬСЬКОГО ТЕРОРУ НА ЛЮБАЧІВЩИНІ

Всупереч справедливості українські етнічні землі Лемківщини, Надсяння й Холмщини та Підляшшя переможці фашизму на Ялтинській конференції 1945 р. відкроїли від України на користь Польщі. Протягом жорстоких 1941–1945 рр. поляки інколи разом з енкаведистами катували і вбивали українське населення Любачівського повіту, що відійшов до Польщі. Наприкінці Другої світової війни українські діячі не мали змоги фіксувати ці злочини, бо становище було гірше, як на фронті. Горіли села, поляки нападали несподівано й часто, будь-які записи про їхні злочини ставали для авторів смертним вироком.

Зважаючи на такі обставини, виявлення фактів цих злочинів, а що найважливіше – записи спогадів очевидців, без сумніву, допоможуть об'єктивно висвітлити трагічні події на Любачівщині.

За спогадами родини Богдана Допіри, під час Другої світової війни (були розстріляні або катовані поляками, засуджені енкаведистами) загинули або зазнали репресій 35 осіб із с. Борова Гора¹. Уродженець с. Верхрата колишнього Рава-Руського, а тепер Любачівського повіту, Олексій Шупер (1933 р. н.) згадує: “З заходу на село посунула лавина польських бандитів-грабіжників, які забирали все, що мало якусь цінність. Бандити не тільки грабували майно, але і вбивали людей. Тоді від банд загинули: малолітні сини Демчини з присілка Завалилля, Снігур Дмитро з Лужків, знаний майстер-самоук, який виготовив власноручно млинки для мелення крупи і пшона. Нізащо знищили таку талановиту людину на початку літа 1945 року”¹.

На підставі свідчень очевидців трагедії і видання “1947. Пропам’ятна книга” Василь Бородач у творі “Стежками рідної землі” навів список 164 українців – мешканців Горайця, закатованих 6 квітня 1945 р. 2-м СОБ ВВ Польщі. З’ясовано, що там убито навіть 39 дітей² (див. Додаток 1). Олександра Жук, яка народилася 1923 р. в с. Дахнів, у своїх спогадах подає сумну статистику: “У 1939–1949 рр. в тюрмі на Лонського у Львові було замордовано більше 20 чоловік із с. Дахнів; у 1942–1943 рр. у цьому селі поляки вбили 13 чоловік”³. У “Пропам’ятній книзі” українських діячів Перемищини Ярослав Стех зазначив: “6 квітня 1945 р. загін Польського Війська напав на мирне населення в Дахнові і розстріляв майже 150 невинних українських селян”.

¹ Наш край Любачівщина. – Вип. 3. – С. 94.

² Там само. – Вип. 4. – С. 70–73.

³ Вісник Любачівщини. – Вип. 15. – С. 43.

Параскевія Побер та Марія Бошко про злочин польських шовіністів у с. Старий Диків згадували: “Тоді ж сильно побили вони Юрія Каравацького і ще кількох хлопців. А Михайла Скрипця прив’язали до коня, якого гнали селом і волочили зв’язаного по землі, поки той у муках не сконав”⁴. У статті “Трагедія села Горайця та інших сіл Любачівщини...” про злочини польського війська, вчинені над українцями, Юрій Судин писав: “Минає 62 роки відтоді, як у селах Кобильниця Руська 26 лютого 1945 року замордовано 100 осіб, у Синявці 9 березня – 25 осіб, у Люблинці Старому, Люблинці Новому 20 березня вбито 125 осіб, в тому числі 6 дітей віком до 12 років. 6 квітня 1945 року те “геройське” військо в селі Горасець вчинило справжню різню, замордувавши 165 ні в чому невинних селян. Свідок тих подій Ганна Гута (дівоче прізвище Крупська) розповідала: “Бандити повернулися до хати і раптом почали стріляти по всьому з автоматів. Я бачила, як кулі зрізали насмерть вагітну Параскеву Козій, її двох дітей – шестирічного Івана і трирічну Анну, а також Анастасію Козій. У нашій же хаті від кулі бандита загинули Параскевія Кобак, її дочка Марія і їх служниця Настя... Я бачила, як бандит націлів автомата на мого брата Андрія, – і куля влучила братові в чоло”⁵.

Професор Михайло Подільчак та Марія Дмитрів у спогадах про рідне село Коровицю розповідали, як лютували більшовики і поляки під час страт українців: “Першим був убитий Дмитрів Теодор. Його розстріляли на власному полі 6 серпня 1944 року. Через тиждень убили Петра Мацевка. Третім був убитий Степан Борцюк, який загинув 9 січня 1945 року, тобто на самого Стефана. Його страшно замордували... Саме пекло не може зрівнятися з такою злобою й людиноненависництвом”. “Через деякий час поляки вимордували 12 родин. У сім’ї Васильків повбивали батьків, а дітей лишили живими..., сусіди ... побачили, що немовля ссе у мертвої матері груди”. “Замучені в тюрмах: Дмитрів Андрій і Павло, Шпак Михайло”⁶.

У “Віснику Любачівщини” зазначено, що жертвами польського терору в м. Любачеві було семеро українців⁷. Марія Коритко згадувала, що Кравсіва Романа убили “рицежи” з Армії Крайової в 1940 р., а Івана, разом із 15-тирічним сином Зоряном, розстріляла в Ярославі над Сяном польська боївка наприкінці 1946 р.⁸. Всіх українців загинуло в Любачеві 10 чоловік.

Дмитро Кушак навів список 36 українців із сіл Новий і Старий Люблинець, арештованих польською міліцією 10 жовтня 1944 р., з яких 33 розстріляно в с. Руда Ружанецька за начебто вбивство поляка-гайового⁹, а 20 березня 1945 р. замордовано там 125 українців. У селах Новий і Старий Люблинець загинуло 158 українців.

За спогадами українців міста Олешичі, поляки замучили у львівській в’язниці Миколу Милешака, студента Українського таємного університету, вбили сокирою Миколу Голичка на порозі його дому, Євгена Серкіза, який із фронту після війни

⁴ Вісник Любачівщини. – Вип. 5. – С. 22.

⁵ Наш край Любачівщина. – Вип. 4. – С. 22.

⁶ Вісник Любачівщини. – Вип. 5. – С. 28–29.

⁷ Вісник Любачівщини. – Вип. 1. – С. 47; Вип. 2. – С. 70.

⁸ Вісник Любачівщини. Вип. 4. – С. 87.

⁹ Наш край Любачівщина. – Вип. 3. – С. 79.

повертався додому, Петра Дениса, забрали з возом і кіньми до Любачева, він так і не повернувся додому, українців у яких забирали вози і коней, роздягнених обмотували колючим дротом і кидали за цегольнею в ями. Українців-олешичан загинуло понад семеро¹⁰.

Ольга Ліщинська із с. Підомщина згадувала: “У серпні 1944 року в неділю село оточили поляки і советські енкаведисти. Село спалили і вбили близько 40 людей. Теодор Лис тримав на руках півторарічну доньку Орису. Поляки відібрали дитину і віддали жінці, а його вбили. Хати і стодоли обливали бензином і підпалювали”¹¹. Вихідці із с. Радруж розповідають, що поляки убили 8 українців (Дида Василь, Озимок Василь і Григорій, Старчак Василь, Стельмах Максим, Шевчик, Галан Іван і Лука)¹².

Про трагічний день с. Синявки 9 березня 1945 р. згадує Іван Кирило: “Поляки, які йшли попереду, забирали в селян коней, корів і все, що їм подобалося: полотно, кожухи, взуття. Ті, що йшли позаду, палили і вбивали. Загинуло тоді від рук польських убивць 27 людей...”¹³.

Ольга Канцер, яка народилася 1937 року в Старому Селі, з болем у серці розповіла, як протягом 1944–1945 рр. на село нападали польські бандити, палили хати, грабували, катували жорстоко й знищували українців: “Пам’ятаю, як вбили Василя і Катерину Чалій. Мати тримала маленьку Настусю, її тільки поранили, а шестеро дітей одно другого менше залишилися сиротами. Пам’ятаю, як в одну ніч у селі було вбито біля сорока осіб, в тому числі і дітей, якщо спочатку вбивали поодиноці, то потім – за порядком”¹⁴.

Дарія Цимбровська про життя в м. Чесанові згадувала, що Володимира Вуса поляки в 1943 р. заарештували і він згинув у Ярославській тюрмі. Польські озброєні банди погрожували українцям, хотіли підступно вбити пароха о. С. Посіка, але він чудом вночі вибрався з міста. Коли ж хотів виїхати з Чесанова адвокат Пантелей Баб’як, на нього напала банда поляків і убила. Також бандити підстерegli активного члена допомогового комітету, який їхав ровером, страшно скатували його і замучили. Мирона Горбачевского убили й кинули в рів. Так загинули 4 українці Чесанова¹⁵.

У с. Щуткові на очах Михайла Вороного, який був ще дитиною, поляки застрелили родича Миколу Чабана, коли той утікав¹⁶.

У спогадах Анастасії Грицько, записаних Юрієм Суданом, йшлося про те, що в село Хотилуб 15 травня 1945 р. нагрянули енкаведисти разом із поляками. Того дня від їхніх кривавих рук загинув батько Анастасії Олексій та односельці Томко Гуль, Василь Плакся, Михайло та Іван Яцухи, Теодор Богун, Іван Патрила,

¹⁰ Козій Н. Краєни в Олешичах / Н. Козій. – Львів, 2004. – С. 42–43, 178, 190, 193.

¹¹ Вісник Любачівщини. – Вип. 17. – С. 52–53.

¹² Там само. Вип. 3. – С. 87.

¹³ Там само. Вип. 4. – С. 33.

¹⁴ Там само. Вип. 19. – С. 74–75.

¹⁵ Там само. – Вип. 20. – С. 39.

¹⁶ Там само. – Вип. 17. – С. 44.

Іван Грабець, Теодор Пилип. Не пошкодували кати і зовсім юних – Єву Яцух (14 років), Степана Чухарського (18 років) і Михайла Сухарину (17 років). Анастасія врятувалася: коли поляки взяли воза, сіла за фірмана і сказала, що вона – полька¹⁷. У Хотилюбі тоді загинуло 12 українців.

Отже, поляки знищили на Любачівщині, за свідченнями опитаних очевидців, 846 українців, зокрема й дітей. Виключивши з всієї кількості середніх поселень Любачівщини (72) числа переважно польських (12) і вище перерахованих у спогадах (17), отримаємо кількість поселень, з яких нема спогадів (43). Отже, на Любачівщині могло загинути від польських банд до 2000 українців.

Додаток 1

Мешканці Горайця, закатовані 6 квітня 1945 року 2 СОБ ВВ Польщі

№	Прізвище, ім'я	Вік, років	Рік народження
1	Абрамик Анна	14	1931
2	Абрамик Василь	55	1890
3	Абрамик Григорій	42	1903
4	Абрамик Іван	12	1933
5	Абрамик Ілько	43	1902
6	Абрамик Катерина	51	1894
7	Абрамик Марія	35	1910
8	Абрамик Михайло	15	1930
9	Абрамик Олександр	40	1905
10	Абрамик Федір	39	1906
11	Білий Іван	47	1898
12	Білий Дмитро	70	1875
13	Біль Андрій	11	1934
14	Бень Андрій	11	1934
15	Бень Іван	14	1931
16	Борівець Анастасія	19	1926
17	Борівець Володимир	5	1940
18	Борівець Іван	24	1921
19	Борівець Іван	50	1895
20	Борівець Михайло	56	1889
21	Борківська Єва	50	1895
22	Борківський Іван	24	1921
23	Борківська Катерина	13	1932
24	Борківська Марія	23	1922
25	Борківська Ольга	1 рік 6 міс	1944
26	Борківський Ярослав	3	1942
27	Брусь Григорій	30	1915

¹⁷ Вісник Любачівщини. – Вип. 3. – С. 82–83.

28	Брусь Марія	60	1885
29	Бумбар Андрій	59	1886
30	Бумбар Василь	15	1930
31	Бумбар Григорій	40	1905
32	Бумбар Іван	12	1933
33	Бумбар Лесь	44	1901
34	Бумбар Марія	9	1936
35	Бумбар Марія	33	1912
36	Бумбар Михайло	62	1883
37	Бумбар Олександр	44	1901
38	Бумбар Параскевія	13	1932
39	Війтович Андрій	38	1907
40	Войтович Анна	61	1884
41	Війтович Василь	16	1929
42	Войтович Іван	67	1879
43	Війтович Марія	32	1923
44	Війтович Михайло	9	1936
45	Війтович Федір	12	1933
46	Воробель Анастасія	35	1910
47	Воробель Григорій	42	1903
48	Воробель Федір	60	1885
49	Воробель Юрко	40	1905
50	Гах Анна	6	1939
51	Гах Анастасія	27	1918
52	Гах Василь	6	1939
53	Гах Василь	30	1915
54	Гах Григорій	28	1917
55	Гах Дмитро	35	1910
56	Гах Єва	24	1931
57	Гах Іван	8	1937
58	Гах Марія	23	1922
59	Гах Параскевія	70	1875
60	Гах Степан	50	1895
61	Грицик Анастасія	65	1880
62	Грицик Григорій	52	1893
63	Грицик Єва	48	1897
64	Грицик Іван	40	1905
65	Грицик Михайло	50	1895
66	Грицик Степан	12	1932
67	Грицик Ярослав	9	1936
68	Качор Іван	52	1893

69	Качор Микола	38	1907
70	Кіт Григорій	55	1880
71	Кобак Анна	48	1897
72	Кобак Іван	50	1895
73	Кобак Марія	6	1939
74	Кобак Марія	48	1897
75	Кобак Параскевія	48	1897
76	Когут Михайло	34	1911
77	Когут Степан	45	1900
78	Козій Анастасія	61	1874
79	Козій Андрій	52	1893
80	Козій Василь	31	1914
81	Козій Єва	28	1917
82	Козій Катерина	5	1940
83	Козій Марія	6	1939
84	Козій Марія	68	1877
85	Козій Параскевія (вагітна)	26	1919
86	Козій Петро	68	1877
87	Козій Федір	17	1928
88	Козій Юрій	65	1880
89	Колега Анна	34	1911
90	Колега Григорій	40	1905
91	Колега Петро	30	1915
92	Колосівський Іван	40	1905
93	Колосівська Марія	13	1932
94	Колосівська Параскевія	33	1912
95	Кордупель Анна	50	1895
96	Кордупель Марія	45	1900
97	Кордупель Олександр	40	1905
98	Кордупель Петро	49	1896
99	Кордупель Юрій	60	1885
100	Кошіль Анастасія	46	1899
101	Крупська Параскевія	41	1904
102	Крупський Андрій	14	1931
103	Крупський Іван	5	1940
104	Круцько Іван	60	1885
105	Курій Анна	1	1944
106	Курій Єва	3	1942
107	Курій Єва	50	1895
108	Курій Іван	30	1915
109	Курій Марія	20	1925

110	Курій Марія	2	1943
111	Кушіль Анастасія	46	1899
112	Кушка Марко	40	1905
113	Лашин Анна	47	1898
114	Лашин Анастасія	68	1877
115	Лашин Григорій	40	1905
116	Лашин Іван	29	1921
117	Лашин Іван	40	1905
118	Лашин Іван	1 рік	1944
119	Лашин Михайло	1 рік, 2 міс.	1944
120	Лашин Степан	72	1873
121	Лебедович Богдан	6 тижнів	1945
122	Лебедович Василь	69	1896
123	Лебедович Григорій	74	1871
124	Лебедович Марія	22	1923
125	Леськів Михайло	40	1905
126	Леськів Олександр	35	1910
127	Макогін Василь	18	1927
128	Макогін Катерина	45	1900
129	Манько Дмитро	50	1895
130	Мельник Анна	58	1887
131	Мельник Іван	12	1933
132	Михайлів Микола	31	1914
133	Михайлів Параскевія	26	1919
134	Наконечний Григорій	14	1931
135	Пилипець Анна	26	1919
136	Пилипець Єва	6	1939
137	Пилипець Іван	32	1923
138	Пупчинський Ілля	70	1875
139	Ребізант Анна	40	1905
140	Ребізант Іван	35	1910
141	Ребізант Катерина	29	1916
142	Ребізант Марія	40	1905
143	Ребізант Юрій	38	1907
144	Семенович Василь	34	1911
145	Семенович Іван	42	1903
146	Семенович Петро	39	1906
147	Сигловий Василь	30	1915
148	Сигловий Григорій	18	1927
149	Сигловий Григорій	50	1895
150	Сигловий Григорій	38	1907

151	Сигловий Григорій	24	1921
152	Сигловий Іван	56	1889
153	Сигловий Іван	57	1888
154	Скорупка Галина	18	1927
155	Ступак Ілько	55	1890
156	Терех Степан	67	1878
157	Терех Теодор	70	1875
158	Тимець Іван	53	1892
159	Томків Василь	13	1932
160	Томків Роман	23	1922
161	Томків Юрій	46	1899
162	Філь Григорій	51	1894
163	Франківський Іван	13	1932
164	Франківський Юрко	40	1905

Список складено на підставі свідчень очевидців трагедії на Любачівщині і публікацій у виданні “1947. Пропам’ятна книга”, а також книги Василя Бородача “Стежками рідної землі”.